

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੋਸਤ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ

ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

ਡਾ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨਾਹਲ
ਨਾਮੀ ਅਕਾਦਮੀਸੀਅਨ, ਵਿਦਵਾਨ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸਨ. ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੀ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ. ਪਹਿਲੀ ਫਰਵਰੀ 2009 ਨੂੰ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਸਥਿਤ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਿਖੇ

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਜੁਥਾਈ ਯਾਦ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਦਵਾਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਤੱਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇ।

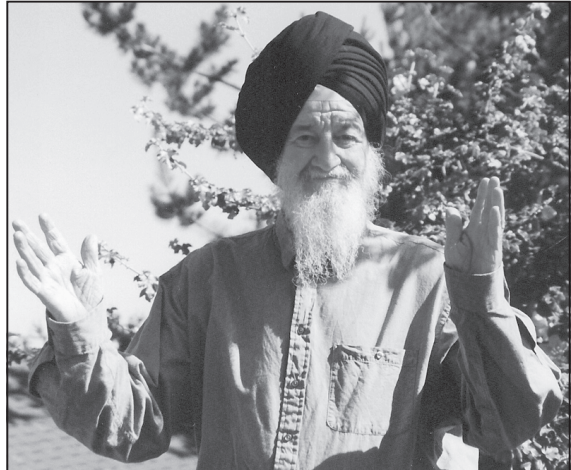
ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਦਾ ਜਨਮ 1922 ਵਿਚ ਤਕਸਿਲਾ ਨੇੜੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਲਗਭਗ 2 ਸਦੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਾ ਨੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਿਲੀਅਮ ਕਿੰਗ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਤਿੱਬਤ ਵਿਚ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ਼ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਛਾਈਆਂ। ਡਾ. ਕਿੰਗ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ 1940 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਿਹਾ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸਾਈਅਤ, ਇਸਲਾਮ, ਜੈਨ ਧਰਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 11 ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੇਪਰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਛਪੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਰਜਨਾਂ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਜਿਹੜੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਵਿਚ ਛਪੇ। 1967 ਵਿਚ ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਸਾਂਤਾਕਰੂਜ਼ਾ ਆ ਗਏ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1991 ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਹਿਸਟਰੀ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ ਐਮਰੀਟਸ ਸਨ। 1992 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਅ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਇਕ 'ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਕਿੰਗ ਲੈਕਚਰ' ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਾਂਤਾਕਰੂਜ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਲਾਨਾ ਲੈਕਚਰ ਐਡਵਾਂਸ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸਟਡੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਨੇ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਮੁਢਲਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕੋਰਸ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੁੰਜੀਵਤ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਵਲ ਤੁਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਗਾਈਡ ਵਜੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਇਕੋ ਇਕ ਪੱਛਮੀ

ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਪਾਸੋਂ ਮਾਣ ਪੱਤਰ ਵੀ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ (ਮੈਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਰਾਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੂੰ) ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ ਗਾਈਡ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਾਲ

ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਮਾਇਆ ਵੀ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਫਰਾਂਸਿਸ-ਰਿਚ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ

ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਨੂੰ 1992 ਵਿਚ ਸਾਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਵਿਖੇ ਇਕ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਾ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਡਾ. ਕਿੰਗ ਬਹੁਤ ਨਰਮ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਅਤੇ ਪਾਵਨ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਧਰਮ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਅਤੇ ਅਨੋਖੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਲਾਤਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਤੇਸਿਧ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਕਿਰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਇਕ ਅਜੀਬ ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖੇਤਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਲਾ ਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ। ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਜੁਥਾਈ ਯਾਦ ਸਨ। ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਦਵਾਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਪਲ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਤੱਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਅਤੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਦੁਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਿਆ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਿਸਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੈਨ ਹੱਜੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ

ਸਮਝਣ ਲਈ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਸਿੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਫਰਾਂਸ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਨੇ ਇਸ ਕਾਜ ਲਈ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਡੋਨੇਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਅਫਸਰਸਾਹੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪੂੰਜੀਕਟ ਸਿਰੇ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ।

ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਬੰਧੀ ਮੇਰੇ ਖੋਜ ਕੰਮ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਤਕਰੀਬਨ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਵਾਲਾ ਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ।

ਤਕਰੀਬਨ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਤੂਬਰ 2008 ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਮਾਈਕਲ ਹਰਿਗਟਨ ਤੋਂ ਇਕ ਈ-ਮੇਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਕਿੰਗ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਈ ਗਿਆ, ਉਹ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਠੀਕ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਖਰੀ ਮਿਲਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਹਫਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਕਾਫੀ ਮਾੜੀ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਵਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ, ਕੰਮਕਾਰ ਅਤੇ ਪੱਥਰ ਮਸਾਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਮਨਿਆਈਆਂ (ਬਰਫੀ, ਜਲੋਈ ਆਦਿ) ਦੇ ਕਾਫੀ ਸੌਕੀਨ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਿਹਤਰੀਕ ਸਥਾਨਕ ਸੇਬ ਦੇ ਜੂਸ ਅਤੇ ਦਾਰਜੀਲਿੰਗ ਚਾਹ

ਦਾ ਸੁਆਦ ਚਖਿਆ। ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਡਾ. ਕਿੰਗ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੇਟੇ ਫਰਾਂਸਿਸ ਕਿੰਗ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਇਥੇ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਆਮਦ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਫੇਰੀ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ। ਫਰਾਂਸਿਸ ਕਿੰਗ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਜਦੂਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਰਹੇ। ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਨਿੱਘੇ ਸਬੰਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਰਾਂਸਿਸ ਨੇ ਇਸ ਮੁਲਕਤ ਦੌਰਾਨ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ ਅਕਤੂਬਰ 1984 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਰਾਜਦੂਤ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਸਨ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸਿਰਫ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਤਲ ਹੋਏ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੂਹਿ ਹੇਠ ਹੋਏ ਇਸ ਕਤਲੋਆਮ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਹ ਕਤਲੋਆਮ ਕਈ ਦਿਨ ਤੱਕ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਸਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਫਰਾਂਸਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਇੰਜਤ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਹਾਇਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਫਰਾਂਸਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਆਮ ਵਾਂਗ ਹੋਣ ਤੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਫਰਾਂਸਿਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰਲੇ ਨੂੰ ਹਾਮੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੁਖਾਂਤਕ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਿੱਲੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਮੁਸਕਲ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਈ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੇ।

ਡਾ. ਕਿੰਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਕਸਰ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦੇ। 6 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਾਰ ਯਾਤਰਾ ਉੱਤੇ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ 'ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਰਦਾਸ ਲਈ ਨਿੱਤਨੇਮ ਦਾ ਗੁਟਕਾ ਲਿਆ ਕੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਹਰ ਸਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਉੱਪਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਆਮਲ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਮਾੜੀ ਸਿਹਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਪਹਿਲ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ, ਭਾਰਤ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਉਹ ਹਿੰਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ, ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਲਾਤੀਨੀ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਡਾ. ਕਿੰਗ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਪਤਨੀ ਲੌਰੀ ਕਿੰਗ, ਤਿੰਨ ਪੁੱਤਰ, ਚਾਰ ਬੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਪੋਤੇ-ਪਤੋਪਤੀਆਂ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਬੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ।

ਡਾ. ਕਿੰਗ ਡਾ. ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਨਾਹਲ ਦੇ ਨਾਲ

ਨੌਜਵਾਨ ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ।

ਡਾ. ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਦੂਜੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੇ ਸੂਰੂ ਵੇਲੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਏ। ਫੌਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ, ਬਰਮਾ ਅਤੇ ਯੂ ਏ ਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾਈਆਂ। ਉਹ ਬਰਮਾ ਵਿਚ ਜਪਾਨੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਅਧਿਐਨ (ਥੀਓਲੋਜੀ) ਵਿਚ ਗ੍ਰੇਜੂਏਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਐਮ.ਏ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ। 1945 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਮਨ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦੌਰ ਬਾਇਬਲਟਾਈਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪੈਂਟਰੀਸਟਿਕ ਬਿਓਲੋਜੀ ਵਿਚ ਨੋਟਿਐਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਨੋਇਲ ਕਿੰਗ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਕਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਘਾਨਾ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਨੌਟਿਐਮ, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਮੈਕਰੀਰੀਅਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਯੂਕੇ), ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਪੈਪੂਆ/ਨਿਊ ਗਿਨੀਆ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਸਾਂਤਾਕਰੂਜ਼ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

1950ਵਿਆਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਉਹ 7 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਘਾਨਾ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਕਾਰ ਵਿਖੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸਟੀਡੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਲਈ ਯੂਕੇ ਆਏ ਮੈਕਰੀਰੀਅਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਡਾ. ਕਿੰਗ

ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਮਾੜੇ ਚੰਗੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਖੱਤੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ੁਲਾਫ ਨਿਰਭਏ ਹੋ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਜਿਹੜੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਖੋਜ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਭਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਦਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿੱਖ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ

ਕਾਵਿ-ਮੰਚ

ਵਾਈਟ ਹਾਊਸ ਦਾ ਬਾਜ਼ਿਦਾ

ਅੱਜ ਉਹ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਉਬਾਮਾ ਦੀ ਫੋਟੋ ਗਲ 'ਚ ਲਟਕਾਈ ਫਿਰਦੈ ਜਿਵੇਂ ਉਬਾਮਾ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਸਕਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਵੇ।

ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਸਕਲ ਸੂਰਤ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਪਰ ਉਬਾਮੇ ਦੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਰੋਜ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਸਟੇਰ 'ਚ ਵੜਦਿਆਂ ਸਸਤੀ ਸਿਗਾਰ ਭਾਲਦੈ ਮੇਰੇ ਨਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਚੀਕਦੈ

ਗਲ 'ਚ ਪਾਈ ਉਬਾਮਾ ਦੀ ਫੋਟੋ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਗਾਲਾ ਕਢਦਾ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਫੁੱਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਸਟੇਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਭੰਨਦਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਤੋੜੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਦ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਰੋਜ ਵਾਂਗ ਮੈਂਝੇ ਤੇ ਟਰੈਸ਼ਬੋਕ ਲਟਕਾਈ ਚਾਹਰ ਪਏ ਟਰੈਸ਼ ਫਰੌਲਦਾ ਖਾਲੀ ਬੀਅਰ, ਸੋਝੇ ਦੇ ਕੈਨ ਇੱਕਠੇ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਢਿੱਡ ਦੇ ਜੁਗਾੜ ਦਾ ਡਿਕਰ ਬੁਝ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਬਾਮਾ ਵੇਲੇ ਵੀ

ਟਰੈਸ਼ ਦੇ ਕੁਝੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਈਟ ਹਾਊਸ ਦਾ ਬਾਜ਼ਿਦਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

-ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਮਿਨਹਾਸ

ਪਲ ਪਲ ਹੰਢਾ ਕੇ

ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਲ ਹੰਢਾ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਖੱਟਕੇ, ਕੁਝ ਗੁਆ ਕੇ, ਤੁਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ।

ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਚੋਂ ਝੁੱਝ ਕੇ, ਤੁਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ।

ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਦੇ ਪਲ ਖੁਸ਼ੀ 'ਚ ਬਿਤਾਏ ਨੇ ਸੱਜਣੇ, ਉਸ ਦੀ ਪੈੜ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਚਮਕ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਨੇਰੂ 'ਚ ਜੁਗਨੂੰਆਂ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਗਮ ਜਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ।

ਹਰ ਇਕ ਯੁੱਗ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਦੇ ਅਸਾਂ, ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਸਾਈ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲ, ਸੱਜਣਾ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਧਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ।

ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਤੇ ਪਲ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਦੇ ਨੇ, ਮੰਜਲ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਵੀ 'ਕਮਲ' ਹਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ।

-ਕਮਲ ਬੰਗਾ, ਸੈਕਰਮੈਂਟੋ